

Συνοπτικά

Τα κυριότερα βήματα λόγου

(Όπου
B.K. =
Bιβλίο
Κατ'εξοχή)

Μεταφορά (B.K.)

- Προδίδει : πλούτο
βάθος
δύναμη
- ζωντανία
εκφραστικότητα
παραστατικότητα
- Διεχίρει συναισθήματα, γιατί συνδέεται με
τη συγκινησιακή } λειτουργία
κ' την πομπική } της γλώσσας
- Προβελκύει το ενδιαφέρον του αναγνώστη,
που ευαισθητοποιείται και
έρχεται πιο κοντά στον προβληματισμό του συγγραφέα/ομιλητή
- Συντονίζει ανόμοιες εικόνες
διαβρωματώνοντας } ανόμοιους συσχετισμούς
διαμορφώνοντας } (⇒ δημιουργία μιας «νέας» πραγ-
ματικότητας)
- Φωτίζει - παραστατικά - ένα στοιχείο.
- Μετριάζει το αυστηρό ή επίσημο ύφος.
- (• Ο λόγος αποκτά πρωτοτυπία)

Παραρτίωση (B.K.)

Αρχίζει με } σαν, καθώς (όχι το χρονικό), όπως, ως
 τις λέξεις } les και, θαρρείς και
 σαν να

Υπάρχουν 2 όροι → Αυτός ο οποίος συγκρίνεται = δεικτικό μέρος
→ Αυτός προς τον οποίο γίνεται η σύγκριση = αναφορικό μέρος

π.χ. Ο Αχιλλεύς ὤρμηθε στη μάχη εὐανλίοταρι
δεικτικό μ. αναφορικό μ.

Δειτουργία

- Ζωντανία, αρετότητα, παραστατικότητα
- Φωτίζει το συγκρινόμενο στοιχείο μέσω του συσχετισμού του με κάτι άλλο γνωστό, οικείο (που έχει την ίδια ιδιότητα σε μεγαλύτερο βαθμό)
⇒ ευκολότερη η κατανόηση και η ερμηνεία
- Συκίνηση (ευχρηστικά)
- Αισθητική απόλαυση

Σ.Σ. : Στην παρομοίωση η σύγκριση είναι φανερή
(κ' αμεσότερη, ελκυστικότερη, με μεγαλύτερη πυκνότητα)
Στη μεταφορά η σύγκριση είναι λαγυθάνουσα

Προσωποποίηση (Β.Κ.)

- Ζωντανά και κίνηση σε άψυχα πράγματα ή αφηρημένες έννοιες.
- Ζωντανός, παραστατικός, πρωτότυπος λόγος
- Υλοποιεί το φανταστικό (μη ρεαλιστικό) στοιχείο
- Προβάλλει την αξία / τον ρόλο / το κύρος ενός αντικειμένου / ζωού / έννοιας ή έναν συμβολισμό

Αντίθεση (Β.Κ.)

- Έκφραση ζωηρών συναισθημάτων
- Φωτίζονται αντίπαλες δυνάμεις
(που συχνά συνυφάνονται και εναρμονίζονται στην ανθρώπινη ζωή)
- Γίνονται αιθέριες ακραίες και δραματικές καταστάσεις που διέπουν την ανθρώπινη ύπαρξη.

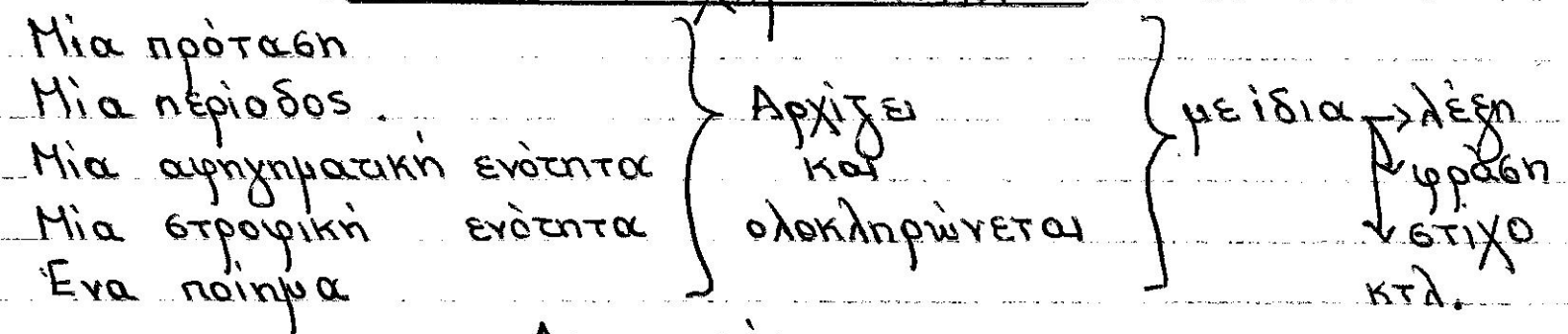
Υπερβολή (Β.Κ.)

- Δημιουργία ισχυρής εντύπωσης
- Προβάλλεται πιο έντονα κ' εντυπωσιακά μια κατάσταση / ^{ένα} συναισθήμα
- Έμφαση, ζωντανά, παραστατικότητα, εγέρχεια
- Μπορεί να δημιουργεί αποτέλεσμα ερωτικό ή κωμικό

Επανάληψη (B.K.)

- Έμφαση, δύναμη, χάρη ($\begin{cases} \rightarrow \text{στον λόγο} \\ \rightarrow \text{στο συναισθημα} \end{cases}$)
- Αυξάνει την ένταση στον λόγο
- (• Αισθητική απόλαυση)
- Στρέφει την προσοχή του δέκτη στο επαναλαμβανόμενο στοιχείο, το οποίο αποκτά μεγαλύτερη σημασία, καθώς εξαίρεται / τονίζεται η σπουδαιότητά του.
- Μπορεί να επιβεβαιώνει την αλήθεια ενός απροσδόκητου, απίστευτου στοιχείου κτλ.
- Δηλώνει συναισθηματική φόρτιση (ταραχή, φόβο, ενθουσιασμό κ.ά.)
- Μουσικότητα

Κύκλος / σχήμα κύκλου

Λειτουργία

- Έμφαση / Εξαίρεται το επαναλαμβανόμενο στοιχείο
- Προσδίδει άρτια οργάνωση και ισορροπία στο κείμενο
- Έμφαση σε μια κεντρική ιδέα

Επαναφορά (ή: επιφορά ή: επάνοδος)

Όταν δύο ή περισσότερες διαδοχικές προτάσεις αρχίζουν με την ίδια λέξη ή φράση

π.χ. Πάψε κόρη τον αρχαλιό, πάψε και το τραγούδι

π.χ. Ετούτο το τοπίο είναι εκληρό δαν τη βιωπή,
βρίχχει στον κόρφο του τα πυρωμένα του λιθάρια,
βρίχχει στο γως τις ὀρφανές ελιές του και τ' αμπέλια
βρίχχει τα δόντια του,

Γιάννης Ρίτσος

• Έμφαση, δύναμη, χάρη (↳ στον λόγο
στα συναισθήματα)

• Ένταση

• Προελκύει την προσοχή και το ενδιαφέρον
στο επαναλαμβανόμενο στοιχείο, του οποίου τονίζεται η σημασία

• Μπορεί : επιβεβαίωση ενός απροσδόκητου, αντίθετου κ.ά. στοιχείου

• Συναισθηματική φόρτιση

• Μουσικότητα

Αναδίπλωση

Μια λέξη ή φράση στο τέλος μιας πρότασης επαναλαμβάνεται αμέσως στην αρχή της επόμενης

π.χ. Οι φίλοι μας θα έλθουν σήμερα, σήμερα θα φύγουν.

π.χ. Ήμουν έξω, ήμουν έξω από το χρόνο

- Έμφαση στην επαναλαμβανόμενη έννοια
- Μερικές φορές προσδίδει ιδιαίτερο παλμό
δραματικότητα
- Ρυθμός, μουσικότητα

Αποειώπηση (B.K.)

- Σκόπιμη - συνειδητή παράλειψη, η οποία εμπλέκει τον αναγνώστη στην «αποκωδικοποίηση» του χλωδικού μηνύματος, αφήνοντας το περιθώριο για ποικίλες προσωπικές ερμηνείες.
- Για να υπαινιχθεί κάτι (αυτός που τη χρησιμοποιεί) και να αυξήσει τη συναισθηματική φόρτιση
- * Υποκρύπτει διάφορα συναισθήματα ή συναισθηματική φόρτιση
- Μπορεί να αποτελεί έμμεσο σχόλιο (ειρωνεία, κριτική, απόρριψη, ευχεκαλυμμένη απειλή κ.ά.)
- * Συχνά φανερώνει ζωηρή συκίνηση
- Αποβλέπει στον προβληματισμό του αναγνώστη ή στη δημιουργία εντυπώσεων

Σχήμα υπαλλαχής

π.χ. Βήμα αβοήθητου παιδιού (ατά: Βήμα αβοήθητου παιδιού)
Κουλουριασμένη κίνηση πολεμιστή (ατά: Κίνηση κουλουριασμένου πολεμιστή)

- Ρυθμικότητα στον λόγο. Τον καθιστά πιο εύηχο
- Μπορεί να προσδίδει δραματική έμφαση στη λέξη στην οποία αποδίδεται τελικά ο επιθετικός προσδιορισμός

Ρητορική ερώτηση

- Προδίδει έμφαση στα λεγόμενα του ομιλού
- Δίνει τη δυνατότητα στον ομιλό να εκθέσει τον προβληματισμό του.

Παράλληλα, προβληματίζει και τον δέκτη, τον καθιστά κοινωνό των προβληματισμών του, τον εναιδρητοποιεί (συναιδρηματική διέγερση)

- Στοχεύει στο να προεγκύψει την προδοχή και το ενδιαφέρον του δέκτη και να τον οδηγήσει στο υπονοούμενο συμπέρασμα του ομιλού (αυτοτελεσματοκότητα)

- Προδίδει {

ζωντάνια	αμερότητα
παραστατικότητα	οικειότητα
	την αιδήση του διαλόγου

- Μπορεί να εκφράζει → την αποδοκιμασία
την έκπληξη
την αμφισβήτηση
μία υπόδειξη, συμβουλή, ευχή
κ.ά. του ομιλού

- Μπορεί να λειτουργεί ως δομικό στοιχείο για τη μετάβαση από το ένα νόημα στο άλλο

Ειρωνεία (Β.Κ.)

α. Λεκτική

- Αποτύπωση Δημιουργία } έντονων συναισθημάτων
από → τον χαριέντιμό
→ τον αστείμό
→ την περιπατική διάθεση

μέχρι → την απόδοκιμασία
→ τον ψόχο
→ τον θυμό
→ τη βία
→ τον βαρκαισμό
→ τον χλευασμό

- Προκαλεί ευθυμία (όταν είναι καλοπροαίρετη και «λεπτή»)
Διακωμωδεί
Σατυρίζει
Επικρίνει
Επιλήττει
Μειώνει
Περιφρονεί } στάσεις και συμπεριφορές
Εξαχνίζει

Βασικά εκφραστικά μέσα της λεκτικής ειρωνείας

- Παράθεση επιθέτων
- Εμφατική οτίξη
- Επιλεκτική χρήση της ομοιοκαταληξίας
- Χρήση λόγιων τύπων της καθαρεύουσας με τύπους της δημοτικής
- Απρόσδοκτες λεξιλογικές συνάψεις. Αντιθέσεις κ.ά.

Β. Ειρωνεία καταστάσεων

Σημαντικότερη
όψη της

} Η τραγική - δραματική ειρωνεία

- Διεχειρεί την αγωνία του αναγνώστη για την εξέλιξη
- Προκαλεί ευρηδία για τον ήρωα
- Επιτείνει τη δραματική ένταση της αφήγησης
τη συκίνηση του αναγνώστη

Περιγραφή

- Έμφαση
- Παραστατικότητα

Παρήχηση

- Ενίσχυση της εικόνας $\Rightarrow$ ακουστικές εντυπώσεις
- Φωνητική αρμονία, ρυθμικότητα
- Έμφαση
- Λεκτικό παιχνίδι
- Αποκάλυψη υπονοούμενων σημασιών και σχέσεων

Μετωνυμία

Δηλ. όταν χρησιμοποιείται:

- Το όνομα του δημιουργού αντί για το δημιούργημα του
π.χ. Διάβαβα Όμηρο (αντί: Ιλιάδα / Οδύσσεια)
- Το όνομα του εφευρέτη αντί για την εφευρέσή του
π.χ. Συνεννοούνται με τον Μαρκόνι
(αντί: με τον αόρματο τηλεγραφο)
- Αυτό που περιέχει κάτι αντί για το περιεχόμενό του ^ή αντί-εστρόφα
π.χ. Ας πούμε ένα ποτήρι (αντί: κρασί)
- ή π.χ. Οι Κορινθίοι καταστράφηκαν από τον σεισμό
(αντί: η Κόρινθος)
- Το αφηρημένο αντί για το συγκεκριμένο ή το αντίστροφο
π.χ. Είδα λεβεντιά (αντί: λεβέντης)
- ή π.χ. Οι καλλιτέχνες προάχουν τη ζωή (αντί: η καλλιτεχνία)

Λειτουργία

- Αποδίδει με πυκνότητα τα νοήματα
- Καθιστά το ύφος πυκνό και ποιητικό

Συνεκδοχή

Δηλ. όταν χρησιμοποιείται

- Το ένα αντί για πολλά ομοειδή
π.χ. Ο Έλληνας είναι φιλότιμος (αντί: οι Έλληνες)
- Το μέρος αντί για το όλο
π.χ. Ένα παιδί ψαρόβαρκας (αντί: μια ψαρόβαρκα)
- Η ύλη αντί για το αντικείμενο που κατασκευάζεται από αυτήν
π.χ. Έχει πολύ χρυσάφι πάνω της (αντί: χρυσαφικά)
- Το όργανο αντί για την ενέργεια που παράχεται από αυτό
π.χ. ... πολλά τουφέκια πέφτουν (αντί: τουφεκιές)
- Το όργανο αντί για τον χρήστη
π.χ. Έφρευαν οι Τούρκοι σαν λαχόι το Παρχινό τουφέκι
(αντί: τους Παρχινούς πολεμιότες)

Λειτουργία

- Απόδοση νοημάτων με πικνότητα
- Ύψος πικνό και πομπικό
- Ζωηρός (κ' πικνός) λόγος

Οξύμωρο

- Αναδεικνύει αντιφατικές πτυχές / νοήματα του ίδιου πράγματος
(Η αντίφαση αίρεται, αν διακρίνουμε τη λειτουργία των λέξεων)
- Ζωηρές εκτυπώσεις. Ελκύει το ενδιαφέρον.

Αλληγορία

Σ.Σ. : Είναι μια εκτενής μεταφορά που καλύπτει όχι μια λέξη αλλά μπορεί να εκτείνεται σε ολόκληρο το ποιητικό ή πεζό κείμενο.

- Στοχεύει στην «αποκρυπτογράφηση» από τον αναγνώστη ώστε αυτός να κατανοήσει το νόημα μέσα από την υποβλητική δύναμη των αλληγορικών εικόνων
↓
συμβόλων
 - Υποβλητικότητα
 - Το μήνυμα γίνεται περιβόητο ↘ αιδιότο
ζωντανό
- ⇓
- Αποτελεσματικότερη επίδραση στον αναγνώστη
{ γιατί ↘ απευθύνεται άμεσα στις αισθήσεις του
↓ δεν έχει ψυχρό, διδακτικό τόνο }

Ευφημισμός (κατ' ευφημισμόν)

Μια πολύ αρνητικά φορτισμένη λέξη ή φράση αντικαθίσταται

από μια άλλη που έχει εντελώς αντίθετη-θετική σημασία
π.χ. Παράπλευρες απώλειες (αντί: Θάνατος αμαχών)
Εύξεινος Πόντος (αντί: Άγριος = αφιλόξετος)

- Περιορίζει { αρνητικές εντυπώσεις
ή Αποκρύπτει

Λιτότητα (εχρήμα λιτότητας)

Όταν μια λέξη } εκφράζεται → από την αντίθεσή της με άρνηση

π.χ. αντί παχύς → Όχι αδύνατος

π.χ. μεγάλη → Όχι μικρή

- Περιορίζει τις θετικές ή αρνητικές εντυπώσεις που θα προκαλούσε η αρχική λέξη
- Συχνά συμβάλλει → στη μονοκτονία
στην ηχητική επένδυση

Υπερβατό

Ανατροπή της φυσικής σειράς των λέξεων

π.χ. Άκρα του τάφου διωπή

π.χ. νάρκης του αλχούς δοκιμές

- Ύψος πιο πολύηλοκο
- Εξαιρείται η έννοια των αποχωριζόμενων όρων
- Εξυπηρετεί το μέτρο σε ένα ποίημα
- Προσδίδει ποιητικότητα και ρυθμό/μουσικότητα

Πλεονασμός

Έκφραση νοήματος με περισσότερες λέξεις από όσες χρειάζονται, οι οποίες δεν προσφέρουν καινούριο νόημα.

- Έμφαση
- Ζωηρότερη έκφραση

Αναψώνη

- Φαερώνει συναισθηματική κατάσταση
- Ένταση
- Έμφαση
- Δηλώνει ευχή, κατάρα, θαυμαστό ... (συναισθήματα)

Αδύνδετο

- Πυκνότητα στο λόγο
- Ένταση
- Έμφαση
- Λόγος → κίνηση, ζωντάνια, αμεσότητα, παραστατικότητα
λιτότητα
- Κοφτός, χρήχορος ρυθμός
Κάποιες φορές αεθματικός
- Επιτυγχάνεται η δραματοποίηση
- Προκαλείται συναισθηματική φόρτιση

Πολυένδετο

- Συνωρυνση / πολλαπλότητα
- Έμφαση (τονίζονται όλα τα μέλη της ένδεσης)
- Μπορεί συναισθηματική φόρτιση // • Σαφήνεια, ακρίβεια

Ανακόλουθο (ή: ανακολουθία)

Συντακτική ασυμφωνία όρων που προηγούνται με όρους που ακολουθούν

π.χ. Εγώ δεν με μέλει (αντί: Εμένα δεν με μέλει)

π.χ. Βλέπει τους κάμπους κόκκινους και τα βουνά μαυρίζουν (αντί: μαυρισμένα)

- Φανερώνει
 ↙ ταχύτητα του λόγου
 ↘ ψυχική ταραχή
 ↘ εκοπριότητα

- Έμφαση

- (• Μπορεί : ρυθμό - μουσικότητα)

- Μπορεί : προφορικότητας

Ομοιοτέλετο

1) Διαδοχικές προτάσεις ή βίχοι
 αλλά και
2) μέσα στην ίδια πρόταση ή στον ίδιο βίχο

} τελειώνουν με την ίδια κατάληξη

π.χ. 1) Ομοιοκατάληξια ε' ένα ποίημα

π.χ. 2) Τον πύργο πύργο πάει και χυροβολάει

- Μουσικότητα - ρυθμός

Αντονομασία

α. Κύρια ονόματα αντί για προσηγορικά

π.χ. Μαικήνας (αντί : προτάτης των γραμμάτων)
Κροίβος (αντί : πάρα πολύ πλούσιος)
Ούννοι (αντί : επίδρομοίς)

β. Προσηγορικά αντί για κύρια ονόματα

π.χ. Ο πορθητής (αντί : ο Μωάμεθ)
Ο εθνικός πομπής (αντί : ο Σολωμός)
Ο γιος της καλοχρηιάς (αντί : ο Καραϊσκάκης)

• Έμφαση

Κλιμακωτό

Γεγονότα, ατακείμενα, πράξεις, έννοιες, εικόνες, ιδέες, συναισθήματα → παρουσιάζονται σε κλίμακα $\begin{matrix} \nearrow \text{αυιούδα} \\ \text{ή} \\ \searrow \text{κατιούδα} \end{matrix}$

π.χ. Ήτον απόλαυσις, όνειρον, θαύμα

π.χ. Πέρασαν μήνες, πέρασε χρόνος, πέρασαν δυο χρόνια, πέρασαν τρία... και το καράβι πουθενά δεν εψάρηκε.

• Αισθητοποιείται μια βαθμιαία κλιμακωτή αύξηση ή μείωση της έντασης της διάρκειας κτλ.

Πρωτεύον

Τοποθετείται στη σειρά του λόγου πρώτο εκείνο που χρονολογικά και λογικά είναι δεύτερο
(αντίστροφη της φυσικής σειράς των γεγονότων)

π.χ. Χτενίστηκε, ελούστηκε και στο βερσιάνι βγήκε

π.χ. Εχθύη ο νιος και άλλαξε κι έβγαλε το ζευγάρι

- Εξαιρείται η πρώτη πράξη ως επουδαιότερη, Έμφαση

Χιαστό

π.χ. Η Γκιώνα λέει της Λιάκουρας
κι η Λιάκουρα της Γκιώνας

π.χ. Τον δέντρου και του λουλουδιού
που ανοίγει και λυγίζει (Δ. Σολωμός)

- Έμφαση στους όρους που επαναλαμβάνονται ή συνδέονται
- Ήχος, ρυθμός, μουσικότητα

Σχήμα εξ αναλόγου

Όταν μια λέξη ή πρόταση που παραλείπεται, εννοείται από τα προηγούμενα αλλά με κάποια διαφοροποίηση (προσαρμοσμένη στα συντακτικά δεδομένα)

π.χ. Την επόμενη μέρα δεν τηλεφώνησα, όπως είχα σκοπό
(εννοείται: να τηλεφωνήσω)

π.χ. Ο πατέρας μου ήταν στοργικός, όπως όλοι οι πατεράδες.
(εννοείται: είναι στοργικοί)

Ζεύγμα

Όταν 2 ομοειδείς όροι αποδίδονται με 1 ρήμα, ενώ ο ένας από αυτούς θα ταίριαζε με διαφορετικό ρήμα

π.χ. Τρώνε παχιά πρόβατα και κραδί εξαίσιο (πίνουν κρασί)

π.χ. Ακούει τουφέκια να βροντούν, επαθιά λαμποκοπάνε.
(βλέπει επαθιά)

Σχήμα εκ παραλλήλου

Μία έννοια εκφράζεται
με 2 αντίθετες εκφράσεις $\left\{ \begin{array}{l} \rightarrow 1 \text{ αρνητική/αποφατική} \\ \rightarrow 1 \text{ καταφατική} \end{array} \right.$

π.χ. Να το θυμηθείς και να μην το ξεχάσεις.

π.χ. Σου να σιωπάγεις και να μη μιλάς.

• Ζωηρότερη και βαρύτερη έκφραση. // • Έμφαση

Υποφορά και ανθυποφορά

Όταν η ερώτηση (υποφορά) ακολουθείται από απάντηση (ανθυποφορά)

π.χ. Μήνα βε γάμο ρίχονται, μήνα βε χαροκόπι;
Ουδέ βε γάμο ρίχονται, ουδέ βε χαροκόπι.

Σ.Σ. Στο δημοτικό τραγούδι το σχήμα αυτό συνδέεται με την τεχνική των άστοχων ερωτημάτων.

- Διευκολύνεται $\left\{ \begin{array}{l} \rightarrow \text{η προώθηση} \\ \rightarrow \text{η εξέλιξη} \end{array} \right\}$ της ποιητικής αφήγησης
- Κορυφώνεται η ποιητική ένταση
- Ο λόγος αποκτά δραματικότητα, δραματικότητα, θεατρικότητα

Άρεη και Ψέδη

Πρώτα λέγεται $\left\{ \begin{array}{l} \rightarrow \text{τι } \underline{\text{δεν}} \text{ είναι κάτι} \\ \rightarrow \text{τι } \underline{\text{δεν}} \text{ συμβαίνει} \\ \rightarrow \text{τι } \underline{\text{δεν}} \text{ ισχύει} \end{array} \right\}$ Αμέσως $\left\{ \begin{array}{l} \rightarrow \text{τι είναι} \\ \rightarrow \text{μετά τι συμβαίνει} \\ \rightarrow \text{τι ισχύει} \end{array} \right\}$

π.χ. Δεν ήταν νησί, ήταν θείο που κείτονταν στη θάλασσα.

- Έμφαση
- Παρατατικότητα

Αποτροπή

Ο ομιλητής διακόπτει τη ροή του λόγου και στρέφεται προς ένα συγκεκριμένο πρόσωπο

- παρευρισκόμενο ή όχι
- ζωντανό ή νεκρό
- προσωποποιημένο αντικείμενο
- αφηρημένη ιδέα

- Ζωντανία, αμερότητα, παραστατικότητα

- Αίσθηση διαλόγου

- Συναισθηματική φόρτιση - ένταση